

*М. І. Маниліч,
к. е. н., доцент, Президент ПВНЗ «Буковинський університет»,
Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет», м. Чернівці
Н. В. Штогринець,
к. е. н., доцент,
Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет», м. Чернівці*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ КАРПАТ

*M. I. Manylich,
Ph.D., associate professor, President of PHEI "Bukovina University"
Private Higher Educational Institution "Bukovinian University", Chernivtsi
N. V. Shtohrynets,
Ph.D., associate professor,
Private Higher Educational Institution "Bukovinian University", Chernivtsi*

THE FUNCTIONING FEATURES OF FORMS OF MANAGEMENT IN THE CARPATHIAN AGRICULTURE

Особливості сільського господарства, різні умови ведення господарської діяльності, цілі діяльності та виконувані функції зумовлюють існування різних форм господарювання в галузі. Особливого значення набувають розмаїтість функцій сільського господарства щодо забезпечення продовольством, у тому числі власним, різні потреби в різній продукції, зв'язки з ринком, різна можливість комбінації ресурсів, різні потреби в ресурсах на виробництво конкретних видів продукції, адаптованість до природно-економічних умов, соціальні аспекти, традиції і звичаї, методи господарювання.

Сьогодні в умовах ринкової економіки організаційні форми господарювання базуються на різних формах власності, яка є основою їх ідентифікації.

Розмаїтість форм власності зумовлює різні форми господарювання та заздалегідь обумовлює, що жодна з них не може бути визнана як ідеальна, а відповідно й фетишизована з погляду оптимального поєднання інтересів господаря землі і суспільства.

Виробників сільськогосподарської продукції можна поділити за різними ознаками. Найбільш поширеною може бути традиційна структурна типологія: розмір господарства (за площею або вартістю виробленої або проданої продукції), частка у виробництві, за формами власності, виробничою спеціалізацією, характеристикою осіб, що ведуть господарство та географічним положенням. Крім того, господарства можуть відрізнятися за способом управління, стратегіями розвитку, формування економіки виробництва та ін.

На сьогодні в основному створено правове забезпечення видів і принципів господарської діяльності різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі.

Відповідно до правового регулювання функціонують і форми господарювання в сільському господарстві.

Тому, актуальним питанням є дослідження особливостей функціонування форм господарювання в сільському господарстві.

The features of agriculture, various conditions of agricultural management, goals of work and executed functions cause the existence of various forms of farming in the industry. A variety of functions of supplying food in farming, including its own, different needs of different production,

communication with the market, different possibilities of combination the resources, different resource requirements for manufacture of specific products, adaptability to the natural economic conditions, social aspects, traditions, customs and methods of management acquire a particular importance.

Nowadays in the conditions of market economy the organizational forms of management are based on different forms of ownership which is the basis of their identification.

The diversity of ownership leads to different forms of farming and stipulates in advance that none of them can be admitted as an ideal and adoptive as a fetish in terms of the optimal combination of landowner's interests and society accordingly.

The agricultural producers can be divided according to different features. The traditional structural typology can be the most prevailing: the size of the farm (in area or in value of produced or sold products), the share in production, the production specialization, the form of ownership, the characteristic of people who are farming and geographical provisions. In addition, farms may differ depending on the means of management, the development strategies, the formation of economy of the production etc.

Nowadays the legal support of types and principles of economic activity of different organizational legal forms of management in the agricultural sector is mainly established.

Forms of management in agriculture function according to the legal regulation.

Therefore the study of the features of functioning forms of management in agriculture is a question of urgent importance.

Ключові слова: *форми власності, сільське господарство, форми господарювання, підприємство, домогосподарство, земельні ресурси.*

Keywords: *the forms of ownership, agriculture forms of management, enterprise, household, land resources.*

Постановка проблеми. Різні форми господарств населення є первинною формою організації виробництва сільськогосподарської продукції, зайнятості селян і джерелом додаткових (а подекуди й єдиних) доходів, котрі забезпечують повне задоволення матеріальних, житлових, культурно-побутових потреб сільських сімей.

Тому, обґрунтування теоретичних засад особливостей функціонування форм господарювання в сільському господарстві дасть змогу зробити відповідні узагальнення, що є підставою для обґрунтування перспектив і бажаних пріоритетних напрямків розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія підприємництва і підприємства достатньо широко висвітлена в економічній літературі, зокрема в працях класиків Х. Ансоффа, Ф. Візера, Дж. Мілля, П. Друкера, Н. Єрмоленкова, Є. Бем-Баверка, А. Маршала, М. Новакова, Н. Скворцова, С. Сімонді, Ф. Хаєка, Й. Шумпетера [7; 9; 10;], та сучасній вітчизняній аграрній літературі – працях Ю. Губені, Т. Дудара, В. Зіновчука, В. Липчука, Ю. Лупенка, М. Маліка, С. Реверчука, П. Саблука, Г. Черевка [2; 3; 5; 6; 8]. Не вдаючись в окремі класичні і сучасні підходи щодо їх сутності, які стали аксіоматичними, виокремимо те, що безпосередньо стосується теми дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у визначенні особливостей функціонування форм господарювання в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до класифікації Державної служби статистики України основними категоріями господарств в аграрному секторі є сільськогосподарські підприємства і господарства населення.

Підприємство, як сім'я в суспільстві, є основною економічною складовою. Підприємства разом із домогосподарствами – основні суб'єкти ринкової економіки.

У понятті "підприємство" можна виділити три складові: економічну, організаційну і правову.

Економічна особливість полягає у володінні чи користуванні наявними ресурсами, вмілому їх поєднанні та раціональному використанні. Організаційна особливість полягає в наявності назви, садиби, організаційної структури, фізичних меж, самостійності діяльності. Правова особливість означає здатність підприємства здійснювати діяльність відповідно до правових норм і актів.

Сучасне середовище підприємства вказує на те, що воно повинно бути водночас глобальним і локальним, централізованим і децентралізованим, великим і малим, добре спланованим і еластичним. Підприємство має служити масовим клієнтам не забуваючи при цьому про ринкові ніші, дотримуватися

стандартів і вимог клієнтів, і водночас мусить бути прибутковим. Усе це визначає параметри діяльності підприємства та його види.

Спільною ознакою сільськогосподарських підприємств незалежно від організаційно-правової форми, яка вирізняє їх серед інших виробничих структур, є спрямованість господарської діяльності на отримання прибутків, а у разі довготривалої збитковості вона згортається. Цим вони різняться від основної на сьогодні форми ведення сільськогосподарського виробництва в нашій країні – особистих селянських господарств. Основна мета функціонування переважної більшості таких господарств – забезпечення продовольчих потреб господарюючої сім'ї.

Серед багатьох функцій сільськогосподарського підприємства, які виконують одночасно роль підсистем, особливо значущими є:

- 1) управління засобами природного середовища;
- 2) управління земельними ресурсами;
- 3) господарювання ресурсами робочої сили.

Виробнича діяльність сільськогосподарського підприємства підпорядкована реалізації таких цілей:

- 1) визначенню та встановленню умов, що забезпечують оптимальне використання капіталу, праці, землі та управління виробництвом;
- 2) визначенню відхилення реального використання ресурсів від оптимального;
- 3) дослідженню чинників, детермінуючих структуру виробництва і використання ресурсів;
- 4) формуванню засобів і методів переходу від існуючого стану використання ресурсів до оптимального.

Господарські суб'єкти не є статичними одиницями, а підлягають постійним змінам, спричиненим внутрішніми і зовнішніми чинниками.

Підприємства мусять реагувати на ці чинники, але не впроваджувати змін для „самих змін”, а тільки у разі реальної потреби в них. Ці зміни будуть позитивними тільки тоді, коли зміниться спосіб мислення, міжлюдські відносини, будуть впроваджені нові види діяльності або нові структури, що значно поліпшать діяльність підприємства в усіх його аспектах. Усі чинники впливу як на сільське господарство, так і на форми господарювання, можна поділити умовно на макро- та мікроекономічні.

До макроекономічних слід віднести бюджетні, податкові, зовнішньоекономічні, кредитно-грошові, економічної та продовольчої безпеки країни тощо (рис.1).

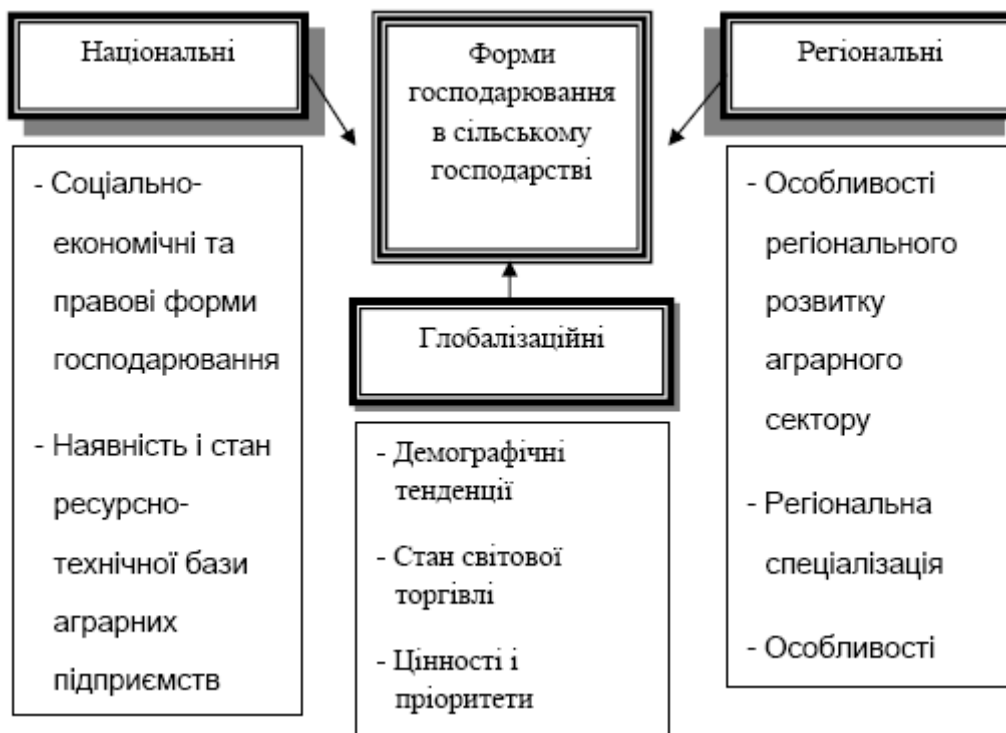

Рис. 1. Основні зовнішні чинники розвитку форм господарювання в сільському господарстві

Особливого значення набувають і глобалізаційні чинники, які передусім визначають параметри сільськогосподарської діяльності, підприємств, а відповідно й самих форм господарювання. Більшість із них набуває особливого значення сьогодні у зв'язку з членством України в СОТ та вступом до Європейського Союзу, що визначає зовнішньоекономічну політику уряду щодо агропродовольчого ринку.

До мікроекономічних проблем належать проблеми земельних відносин, неплатоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, фінансової кризи аграрного сектору та низка інших [1, с. 117].

Сьогодні практика виробничо-комерційної діяльності суб'єктів аграрної сфери переконує, що найбільш дієвим у вирішенні екологічних проблем природокористування є регіональний рівень. Найбільшої уваги дослідників потребують такі напрями, як екологічна доцільність природокористування, екологізація виробництва сільськогосподарської продукції, методологія еколого-економічного районування; організація екологічних досліджень суб'єктами інфраструктури аграрного сектору, екологічна освіта та екологічне виховання кадрів в аграрній сфері тощо [1, с. 120].

Основними суб'єктами, зайнятими виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власної проведеної сільськогосподарської продукції та її реалізацією, є сільськогосподарські товаровиробники всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання, серед яких провідна роль належить сільськогосподарським підприємствам. До них належать: державні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські виробничі кооперативи, господарські товариства, приватні господарства, фермерські господарства, а також спільні (з іноземними інвестиціями) сільськогосподарські підприємства.

Оскільки основною метою державних підприємств є реалізація державної політики, то вони повинні мати високий виробничий потенціал, використовувати сучасні індустріальні технології. Усі підприємства перебувають на повному державному фінансуванні. Водночас недоцільним є створення державних сільськогосподарських підприємств традиційного типу.

Колективні та кооперативні сільськогосподарські підприємства – це передусім підприємства, трансформовані з колишніх колгоспів, але при цьому їхній економічний механізм управління заснований на правах володіння селянами паями на землю й майно. Їхньою перевагою є збережена і розвинена виробнича структура, справедливість розподілу прибутків між членами за пайовим принципом. Однак таких господарств на сьогодні залишилися одиниці.

Новими організаційними формами, що з'явилися в сучасних умовах і які об'єднують сільськогосподарські та промислові підприємства, стали агропромислові об'єднання. Це так звана вертикальна інтеграція підприємств, які спеціалізуються на декількох чи одному виді сільськогосподарської продукції, та підприємств, що переробляють цю продукцію. Такій інтеграції притаманними є нові форми організації праці та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Ще однією великою групою підприємств є товариства. Вони можуть бути з обмеженою відповідальністю, додатковою або повною, командитними чи акціонерними. Їх призначення та функціонування регламентує Господарський кодекс України.

Ще однією організаційно-правовою формою підприємств є приватні, засновані на орендних відносинах. Власник землі і майна бере в оренду землю і майно в інших селян з обов'язковим укладенням договору, де зазначаються розмір плати за оренду майна і землі та права і обов'язки сторін.

Однією з найпоширеніших організаційних форм сільськогосподарського виробництва в Україні є фермерське господарство. Переважно це форма сімейного господарства, яке водночас виступає і первинною соціальною ланкою, і первинною ланкою в суспільному виробництві. Цим забезпечується високому рівень його стійкості й стабільності.

Останніми роками почали набувати розвитку спільні підприємства, створені на основі вкладення капіталу вітчизняних та іноземних партнерів, які спільно здійснюють господарську діяльність, управління та розподіл прибутків. Такі підприємства є достатньо потужними за розмірами і мають здебільшого холдинговий тип діяльності.

Розгляд значущості господарств населення, зокрема особистих селянських господарств, визначається тим, що основним типом господарювання в горах є сімейне сільське господарство, яке суттєво відрізняється від сучасного промислового виробництва (основні відмінності наведені в табл. 1.).

Таблиця Ошибка! Текст указанного стиля в документе отсутствует..
Основні відмінності сімейного і великотоварного сільського господарства

Характеристика	Сімейне сільське господарство	Великотоварне сільське господарство
Функції власника	Поєднання функцій користувачів і працівників	Розподіл функцій користувачів і працівників
Управління з урахуванням	Потреб господарства, сім'ї, середовища та ін.	Фінансових пропозицій, зростання виробництва
Власність	Приватна	Оренда землі, концентрація виробництва в невеликій кількості господарств
Спеціалізація	Багатогалузеве	Спеціалізоване
Ринок	Відкритий	Контрольований
Орієнтація	На потреби сім'ї	На максимізацію прибутку
Використання техніки (мета)	Допомога людській праці	Інтенсивне, з метою заміщення праці
Виробництво	Згідно з природним процесом вегетації і циклу життя тварин	Прагнення до незалежності від природних процесів

Сільське господарство	Як спосіб життя	Як комерція
-----------------------	-----------------	-------------

Цікавим є й підхід до класифікації форм господарювання в аграрному секторі та їх розмірів. Виділяють п'ять їх типів. Це – «аграрні холдинги, які обробляють десятки і сотні тисяч гектарів землі, великотоварні сільгосптоваровиробники, які обробляють від трьох до десяти тисяч гектарів, середньотоварні виробники, що обробляють декілька тисяч гектарів, фермерські господарства, в обробітку яких знаходиться декілька сотень гектарів, і селянські подвір'я, які мають від одного до двох гектарів землі» [4, с.15].

Організаційні основи існуючих агроформувань повинні ґрунтуватися насамперед на посиленні зацікавленості власників у сумісній діяльності на принципах колективної організації праці. Пріоритетним при цьому стає формування такого господарського механізму, який би якнайповніше відповідав ринковим умовам господарювання, підприємництву, забезпеченню розширеного відтворення, постійному зростанню добробуту трудівників села [4, с. 30].

Висновки. Отже, незважаючи на певні переваги чи недоліки окремих форм господарювання, слід розвивати різні організаційно-правові форми агроформувань на ринкових конкурентних умовах. Але при цьому треба враховувати, що суспільні зміни змінюють і систему організаційно-економічних і правових відносин у сільському господарстві.

Сучасний розвиток виробничих об'єднань (товариств) характеризується використанням юридичних форм, які зберігають основні характеристики сімейного фермерського господарства і водночас створюють сприятливі умови для організації виробничих структур, адекватних великим підприємствам, сімейної передачі господарств, формування професійного статусу подружжя та ін. Тобто колективні форми фермерської діяльності увіковічують особистий і сімейний характер сільського господарства, попереджують „пролетаризацію” селянства, зберігають його статус господаря сільської території. Саме такі тенденції у формуванні ринкових відносин у світовому сільському господарстві з огляду на вітчизняні реалії повинні бути враховані в розробках щодо реструктуризації і трансформації вітчизняного сільського господарства.

Література.

1. Березін О. Сучасні аграрні проблеми та їх вплив на розвиток національного продовольчого ринку України / О. Березін // Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України. – 2012. – № 2 (79) – С. 113–123.
2. Губені Ю. Е. Підприємництво у сільському господарстві / Ю. Е. Губені. – Львів, 1996. – 71 с.
3. Дудар Т. Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : монографія / Т. Г. Дудар, В. Т. Дудар. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 246 с.
4. Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий ; Національна академія аграрних наук України. – К. : Аграрна наука, 2010. – 32 с.
5. Липчук В. В. Розвиток малого підприємництва у сільському господарстві / В. В. Липчук, С. В. Коробка. – Львів : Сполом, 2011. – 227 с.
6. Макаренко П. М. Економічне відтворення аграрного виробництва в умовах ринку : монографія / П. М. Макаренко, Т. В. Попова. – Мелітополь : Люкс, 2011. – 348 с.
7. Реверчук С. К. Малий бізнес: методологія, практика і теорія / С. К. Реверчук. – К. : ІЗМН, 1996. – 324 с.
8. Сисмонди С. Новые начала предприятия / С. Сисмонди. - М. : Тов-во типографии Мамонтова, 1897. – 234 с.
9. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Й. Шумпетер. – М. : Прогрес – М., 1982. – 454 с.
10. Drukier P. F. Praktyka zarządzania / P. F. Drukier – Krakow, 1994. – 590 s.

References.

1. Berezin, O. (2012,) “Modern agrarian problems and their impact on the domestic food market of Ukraine”, *Naukovo-informacijnyj visnyk Akademiyi nauk vyshhoyi osvity Ukrainy*, № 2 (79), pp. 113–123.
2. Hubeni E. Yu. (1996), *Pidpryyemnyctvo u silskomu gospodarstvi* [Entrepreneurship in Agriculture], Lviv, Ukraine.
3. Dudar, T.G. Dudar, V.T. (2009), *Formuvannya rynku konkurentospromozhnoyi agroprodovolchoyi produkciyi: teoriya, metodyka, perspektyvy: monografiya* [Formation of the market competitive agri-food product: the theory, methodolog, perspectives: monograph], *Ekonomichna dumka*, Ternopil, Ukraine.
4. Zubets, M.V. Bezuglyi, M.D. (2010), *Ekonomichni aspekty reformuvannya agrarno-promyslovogo kompleksu Ukrainy* [Economic aspects of reform of the agro-industrial complex of Ukraine], *Agrarna nauka*, Kyiv, Ukraine.
5. Lypchuk, V.V. Korobka, S.V. (2011), *Rozvytok malogo pidpryyemnyctva u silskomu gospodarstvi* [Development small businesses in agriculture], Spolom, Lviv, Ukraine.
6. Makarenko, P.M. Popova, T.V. (2011), *Ekonomichne vidtvorennya agrarnogo vyrobnyctva v umovax rynku : monografiya* [Economic reproduction of agricultural production in market conditions : monograph], *Lyuks*, Melitopol, Ukraine.

7. Reverchuk, S.K. (1996), *Malyj biznes: metodologiya, praktyka i teoriya* [Small Business: methodology, theory and practice], IZMN, Kyiv, Ukraine.
8. Sysmondy, S. (1897), *Novye nachala predpnyatiya* [New principles enterprise], Partnership printing Mamontov, Moscow, Russia.
9. Schumpeter J., (1982), *Teoriya ekonomichnogo rozvytku* [Theory of Economic Development], Progress, Moscow, Russia
10. Drukier, P. F. (1994), *The Practice of Management*, Krakow, Poland.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015 р.